

รูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ

A Model of Learning Center Development in Buddhist Oriented School

พระณรงค์เดช อธิมุตโต (เดชาดิлок)

PhraNarongdech Atimutto (Dechadilok)^๑

อินธา ศิริวรรณ Intha Siriwaan^๒

ระวิง เรืองสังข์ Rawing Ruangsanka^๓

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของศูนย์การเรียนรู้ของโรงเรียนวิถีพุทธ, เพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ และเพื่อนำเสนอรูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานวิธี และกลุ่มประชากรที่ใช้ในการวิจัยเป็นผู้อำนวยการโรงเรียนวิถีพุทธทั่วไป ในกำกับของส่วนวางแผนและพัฒนาการอบรม สถาบันวิปัสสนาธุระ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยร่วมกับสำนักพัฒนานวัตกรรม สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน ๓๙๔ คน และวิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าความเหมาะสม ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย พบว่า

๑. สภาพปัจจุบันของโรงเรียนวิถีพุทธและศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ ๑) โรงเรียนวิถีพุทธปัจจุบันดำเนินการโดยส่วนวางแผนและพัฒนาการอบรม สถาบันวิปัสสนาธุระ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ร่วมกับสำนักพัฒนานวัตกรรม สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีโรงเรียนวิถีพุทธอยู่ ๓ ระดับ คือ โรงเรียนวิถีพุทธทั่วไป, โรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ, และโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน ดำเนินกิจกรรมภายในโรงเรียนตามอัตลักษณ์ ๒๙ ประการสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ มี ๕ ด้าน คือ ด้านกายภาพ, ด้านการเรียนการสอน, ด้านพฤติกรรมครูและนักเรียน, ด้านส่งเสริมวิถีพุทธและด้านกิจกรรมประจำวันพระ ส่วนศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ ปัจจุบัน อยู่ในขั้นตอนการวิจัย จะนำเสนอต่อไป ๒) สภาพปัญหาของการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธและศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ สรุปได้ว่า สภาพปัญหาในโรงเรียนวิถีพุทธมี ๘ ด้าน คือ ๑) ด้านการบริหาร ๒) ด้านนักเรียน ๓) ด้านครู ๔) ด้านผู้บริหารโรงเรียน ๕) ด้านผู้ปกครอง ๖) ด้านอาคารสถานที่ ๗) ด้านการจัดการกิจกรรม ๘) ด้านเครือข่ายโรงเรียนวิถีพุทธ

๒. ผลการพัฒนาแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ ได้ดังนี้ รูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ ประกอบด้วยส่วนสำคัญ ๓ ส่วนคือ คือ ส่วนนำ, กระบวนการ, และการนำไปใช้ มีรายละเอียด อธิบายได้ดังนี้ ๑) ส่วนนำ ประกอบด้วย หลักการ, วัตถุประสงค์,

^๑สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. Email: stain2548@hotmail.com

^๒คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^๓คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สภาพแวดล้อม, ตัวชี้วัดศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถิปุทธ ๒) กระบวนการ ประกอบด้วย ได้แก่ องค์ประกอบของศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถิปุทธ, การดำเนินงานศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถิปุทธ, การพัฒนาศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถิปุทธ, กิจกรรมพัฒนาศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถิปุทธ ๓) การนำรูปแบบไปใช้ ประกอบด้วย การเตรียมการดำเนินงาน, การนำไปใช้, การติดตามและประเมินผล

๓. ผลการนำเสนอรูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถิปุทธจากวิเคราะห์ค่าความเหมาะสมโดยภาพรวม มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในแต่ละหัวข้อ พบว่า ส่วนกระบวนการ องค์ประกอบด้านอาคารสถานที่ มีความเหมาะสมมากที่สุด รองลงมา ส่วนการนำรูปแบบไปใช้ ส่วนกระบวนการด้านกิจกรรม มีความเหมาะสมเป็นลำดับที่ ๓

คำสำคัญ : รูปแบบ, ศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถิปุทธ,

Abstract

The research objectives were to study problems of learning centers in Buddhist oriented schools, to develop a development model of learning centers in Buddhist oriented schools, and to propose a development model of learning centers in Buddhist oriented schools. The mixed research methods were used in the study. The data were collected by questionnaires from 394 subjects in Buddhist oriented schools, Training Plan and Development Section in Vipassana Meditation Institute of Mahachulalongkornrajavidyalaya University, and Bureau of Innovative Education Management of Office of the Basic Education Commission. The data were analyzed by frequency, percentage, average, and standard deviation.

The study results found that:

1. The current conditions of Buddhist oriented schools and learning centers of Buddhist oriented schools; 1) The Buddhist oriented schools are operated by Training Plan and Development Section in Vipassana Meditation Institute of Mahachulalongkornrajavidyalaya University and Bureau of Innovative Education Management of Office of the Basic Education Commission. There are 3 school levels; general Buddhist oriented schools, leading Buddhist oriented schools, and Royal awarded Buddhist oriented schools. The Buddhist oriented schools are managed under 29 identities in 5 aspects; Physical characteristics, Teaching and Learning, Behaviors of teachers and students, Buddhist oriented promotion, and Activity in Buddhist Holiday. The learning centers in Buddhist oriented schools are still under the study process. 2) Conditions of problems in Buddhist oriented schools can be concluded into 8 aspects; 1) Administration, 2) Students, 3) Teachers, 4) School administrators, 5) Student's parents/guardians, 6) Buildings, 7) Activity management, and 8) The Buddhist oriented school network.

2. The development model of learning centers in Buddhist oriented schools consists of 3 main parts; the lead, the process, and the application. The details are as follows: 1) the lead includes principle, objective, environment and indicators. 2) the process consists of learning center components, operation, improvement, and improvement activity, and 3) the application consists of preparation, implementation, monitoring and evaluation.

3. The proposed development model of learning centers in Buddhist oriented schools is appropriate at the high level overall. When considered in each topic, the process and the building are the most suitable, followed by application and activity process respectively.

Keywords: Learning Center the Buddhist school,

บทนำ

กา ร จั ด ก า ร ศี ก ษา ข อ ง ไ ท ย กระทรวงศึกษาธิการมีแนวคิดที่จะส่งเสริมให้สถานศึกษานำระบบการศึกษาแนวพระพุทธธรรมมาประยุกต์จัดกับระบบการเรียนการสอนให้ในสถานศึกษา เพื่อพัฒนาเยาวชนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติกำหนดไว้ ที่มีคุณสมบัติของการเป็นคนที่ดี เก่ง มีความสุขอย่างแท้จริง อันเป็นเป้าหมายของหลักพุทธธรรม โดยจัดการศึกษาเป็นระบบที่ชัดเจน ผ่านการดำเนินงานในด้านวิถีพุทธที่เรียกว่า “โรงเรียนวิถีพุทธ” อันจะเป็นตัวอย่างที่จะขยายผลสู่การพัฒนาในโรงเรียนอื่นๆ ในวงกว้างต่อไป (กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๖:๕)

โรงเรียนวิถีพุทธเป็นโรงเรียนที่มีแนวการเรียนการสอนและการพัฒนาที่เน้นไปในแนวพุทธศาสนาเป็นองค์ประกอบหลักในโรงเรียน โดยมีสาระสำคัญ ๓ ด้าน คือ ๑) ภาพสรุปโรงเรียนวิถีพุทธ ๒) กรอบความคิดรูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธ ๓) แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธซึ่งดำเนินการของโรงเรียนวิถีพุทธพัฒนาผู้เรียนโดยใช้หลัก ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิปัญญา มาบูรณาการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนา “กิน อยู่ คู่ ฟัง เป็น” คือ มีปัญญารู้เข้าใจในทางคุณค่าแท้ใช้กระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงปัญญาและมีวัฒนธรรมเมตตาเป็นฐานการดำเนินชีวิตโดยมีผู้บริหารและคณะครูเป็นกัลยาณมิตรแห่งการพัฒนาภายใต้หลักปัญญาภูมิธรรม ๔ ประการ ซึ่งหมายถึง ธรรมที่จะนำชีวิตคนให้ดำเนินไปสู่ความเจริญ ๔ ประการ ได้แก่ ๑) สัจปุริสสังสวะ (คบหาสมาคมกับคนดี) ๒) สัทธัมมสนวะ (ฟังคำสั่งสอนโดยเคารพ) ๓) โยนิโสมนสิการ (ทำจิตให้แยกคายคิดได้ คิดดี คิดเป็น คิดชอบ) ๔) ธัมมานุธัมมปฏิบัติ (ปฏิบัติธรรมให้สมควรแก่

ธรรม) ซึ่งหลักธรรมนี้ใช้เป็นหลักในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ ให้เป็นโรงเรียนที่สมบูรณ์แบบในทัศนคติได้ทุกโรงเรียนทั่วประเทศไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ดังคำกล่าวของสมเด็จพระพุทธาจารย์ (เถียว อุปเสโน) (๒๕๔๗: ๑๓) ซึ่งให้ความสำคัญต่อโรงเรียนวิถีพุทธและได้กล่าวถึงแนวคิดวิถีพุทธวิถีธรรมวิถีไทยว่า โรงเรียนวิถีพุทธเป็นสถาบันที่มีความสำคัญ ทั้งนี้เพราะพระพุทธศาสนามีความสำคัญมากต่อการศึกษาไทย การศึกษาที่เรียกร่องว่าต้องการคุณธรรมจริยธรรมให้พระพุทธศาสนาเพาะเลี้ยงคนตั้งแต่เยาว์วัยให้เกิดความเคยชินกับความดี สร้างความรู้สึกนึกคิดให้สูงขึ้นตามวัยและบทบาทหน้าที่ ผู้ใหญ่จึงต้องประดับประดาให้อยู่ในความดีงามไม่หลงจนไม่มีหลักของตัวเอง สิ่งสำคัญ คือ การรักษาความอิสระทางสติปัญญา กล้าตกเป็นทาสทางสติปัญญาจนลืมความเป็นไทย โรงเรียนที่กล้าแสดงตนเป็นโรงเรียนวิถีพุทธจึงเป็นความสำเร็จขั้นหนึ่งโรงเรียนวิถีพุทธจะเป็นแหล่งเพาะเลี้ยงความดีงามงดงามให้แก่ชาติหากเฉยชานานไปเด็กไทยจะตกเป็นทาสทางสติปัญญา โรงเรียนวิถีพุทธจึงจะต้องแข็งแกร่งเพื่อประเทศชาติ ดังนั้น รัฐบาลมีนโยบายดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธก็เพื่อให้เกิดพลังร่วมกันให้โอกาสพลังให้สังคมไทยมีพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานในการดำเนินชีวิต นอกจากนี้ยังมีผู้กล่าวเกี่ยวกับโรงเรียนวิถีพุทธไว้อย่างน่าสนใจ เช่น พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต) (๒๕๔๗:๑๔) ได้กล่าวว่า การศึกษาเริ่มต้นเมื่อคนกิน อยู่เป็น นั่นคือ การที่เรารู้จักประมาณในการบริโภคปัจจัย ๔ คือ การกินอยู่อย่างพอดี ไม่ขาด ไม่เกิน รู้จักใช้อินทรีย์ อัน ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อย่างมีสติ ไม่หลง ไม่เบียดเบียน สิ่งเหล่านี้จะเป็นเครื่องเกื้อหนุนให้เราดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง มีการพัฒนาตนเอง เพื่อจะทำสิ่งดีงามให้ยิ่งขึ้นไปซึ่งโรงเรียนวิถีพุทธ

มองว่าการศึกษาศสมัยใหม่ได้ปรับวิธีการเรียนให้เป็นการเรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจและสามารถนำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน ส่วน พระชยสาโร (พระฉอน ชยสาโร) (๒๕๔๙: ๑๔) ได้มีแนวคิดสำหรับการศึกษาวิถีพุทธที่นอกเหนือไปจากเนื้อหาวิชาการ เป็นการเรียนรู้วิชาของชีวิต เพื่อจะที่อยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข (ที่แท้จริง) จึงกล่าวถึงโรงเรียนวิถีพุทธไว้ว่า วิถีพุทธ หมายถึง แนวทาง การเรียนรู้เพื่อสร้างปัญญา เนื่องด้วยพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มุ่งให้คุณค่ากับการเรียนรู้อย่างสูงสุดมิใช่การพัฒนาคุณธรรม หรือจริยธรรม แต่รวมถึงการสร้างปัญญาเพื่อให้บุคคลสามารถพึ่งตนเองได้ พุทธศาสนาเป็นเรื่องการศึกษา เป็นการเรียนรู้จริงของชีวิตและปฏิบัติในสิ่งที่ตรงตามความจริง เป็นทั้งการเรียน และการฝึกความเป็นมนุษย์ของตนด้วยการเรียนรู้ พัฒนากาย วาจา ใจ พัฒนาชีวิตทุกด้าน คือ พัฒนาทั้งพฤติกรรมจิตใจ และปัญญาพร้อมๆ กัน ดังนั้น การจัดการศึกษาแนววิถีพุทธจึงมีความสัมพันธ์เกี่ยวกับวิถีชีวิตคนไทยมากซึ่งจะเป็นโอกาสและแนวทางหลักของการพัฒนาระบบการศึกษาไทยให้มีเครื่องมือสำคัญ ที่จะพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามเป้าหมายที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติกำหนด

การดำเนินของโรงเรียนวิถีพุทธทุกแห่งในปัจจุบันนี้ สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา (สนก.) (๒๕๖๐) ดำเนินกิจกรรมตามรูปแบบแนวทางการดำเนินการ ๒๙ ประการ ประกอบด้วย ๕ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านกายภาพ ๒) ด้านการเรียนการสอน ๓) ด้านพฤติกรรมครูและนักเรียน ๔) ด้านส่งเสริมวิถีพุทธ และ ๕) ด้านกิจกรรมประจำวันพระและในด้านการเรียนการสอนซึ่งเป็นด้านที่ครูจะต้องจัดกิจกรรมที่หลากหลายให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาตาม

ศักยภาพโดยใช้สื่อประสม แหล่งเรียนรู้หรือนวัตกรรมหรือพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษาให้เป็นศูนย์การเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรม เนื่องจาก โรงเรียนวิถีพุทธในปัจจุบันเป็นจำนวนมากถึง ๒๒,๔๐๗ โรงเรียน (ส่วนวางแผนและพัฒนาการอบรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐) คิดเป็นร้อยละ ๗๓.๗๓ ของจำนวนโรงเรียนทั้งหมด ๓๐,๓๘๘ โรงเรียน (กลุ่มสาระสนเทศ, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๖๐) และโรงเรียนวิถีพุทธเหล่านี้มีอยู่ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทย มีบริบทแตกต่างกันไปแต่ละภูมิภาค แม้จะมีการพัฒนาตามอัตลักษณ์ ๒๙ ประการ ตามหลักเกณฑ์ที่ตั้งไว้ แต่จากการที่ผู้วิจัยได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมโรงเรียนวิถีพุทธนี้มาหลายปีพบว่า การทำงานตามโครงการโรงเรียนวิถีพุทธของการทำงานของบริษัทตัวโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ ส่วนใหญ่ยังมีจุดที่ควรพัฒนาในการดำเนินกิจกรรมตามบริบทไปในทิศทางเดียวกัน โดยเกิดจากการวิจัยหาแนวทางในการพัฒนารูปแบบ โรงเรียนวิถีพุทธตามบริบทในแต่ละภูมิภาค ให้มีแนวทางในการดำเนินงานในรูปแบบของศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธได้ในอนาคตซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธอย่างมากเพราะจักเป็นแหล่งรวมสื่อและตัวอย่างที่เกี่ยวข้องกับวิถีพุทธอย่างหลากหลาย

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์และสังเคราะห์ พบว่า ในขณะที่ศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธไม่มี ถ้าจะมีรูปแบบสำหรับศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธต้องทำอย่างไร เพื่อเป็นตัวอย่างการดำเนินสำหรับโรงเรียนวิถีพุทธทั่วไป ฉะนั้น การที่ไปศึกษากับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นโรงเรียนวิถีพุทธทุกระดับเพื่อโรงเรียนเหล่านั้นสามารถที่จะมาเรียนรู้ได้ เพราะฉะนั้น ผู้วิจัยสนใจที่จะทำการศึกษาเกี่ยวกับการให้โรงเรียนวิถีพุทธทุก

ระดับมาหาค่าความเหมาะสมว่าใช้ได้หรือไม่ได้ จึงนำไปถามโรงเรียนวิถีพุทธทั่วไปว่าศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธนี้มีความเหมาะสมระดับใด ถ้าโรงเรียนวิถีพุทธส่วนใหญ่มีความเห็นว่าเป็นเหมาะสมก็ถือว่ารูปแบบนี้ใช้ได้ โดยการตรวจสอบทุกระดับว่า ศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธที่จะจัดทำนี้เหมาะสมหรือไม่ เพราะว่าเป็นโรงเรียนพระราชทานบางแห่งก็ยังเป็นศูนย์การเรียนรู้ไม่ได้จึงสนใจที่จะพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ขึ้นมาเพื่อให้เป็นต้นแบบของโรงเรียนวิถีพุทธทุกระดับได้ในอนาคต

วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและรูปแบบของศูนย์การเรียนรู้ของโรงเรียนวิถีพุทธ
๒. เพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ
๓. เพื่อนำเสนอรูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนในการวิจัยออกเป็น ๓ ระยะด้วยกัน คือ

ระยะที่ ๑ ศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาของการจัดศูนย์การเรียนรู้ของโรงเรียนวิถีพุทธตามลำดับ มี ๒ ขั้นตอน ดังนี้ (๑) ศึกษาเอกสาร (๒) ศึกษารูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้โดยใช้เทคนิคเดลฟาย

ขั้นตอนที่ (๑) ศึกษาเอกสารเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ

วิธีดำเนินการวิจัย - ศึกษาเอกสาร (Document Study) แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบ, แนวคิดเกี่ยวกับศูนย์การเรียนรู้, แนวคิดเกี่ยวกับโรงเรียนวิถีพุทธ

แหล่งข้อมูล - เอกสารบทความ, ตำรา, Website, งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เครื่องมือ - ศึกษาเอกสาร (Document Study)

การวิเคราะห์ข้อมูล - การวิเคราะห์เนื้อหา Content Analysis

ผลลัพธ์ที่ได้ - กรอบแนวคิด, สภาพปัจจุบันและปัญหาของโรงเรียนวิถีพุทธ เพื่อการจัดศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ

ขั้นตอนที่ (๒) ศึกษารูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้โดยใช้เดลฟาย

วิธีดำเนินการวิจัย - ดำเนินการวิจัยด้วยเทคนิคเดลฟาย (Delphi technique)

แหล่งข้อมูล - ผู้เชี่ยวชาญด้านโรงเรียนวิถีพุทธ จำนวน ๒๐ รูป/คน โดยแบ่งออกเป็น กลุ่มที่ ๑ กลุ่มพระสงฆ์ผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษาแนววิถีพุทธ จำนวน ๗ รูป กลุ่มที่ ๒ กลุ่มผู้อำนวยการโรงเรียนวิถีพุทธ จำนวน ๗ คน และกลุ่มที่ ๓ กลุ่มบุคลากรในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานโรงเรียนวิถีพุทธ จำนวน ๖ คน โดยใช้ snowball Technique ในการเลือกผู้เชี่ยวชาญแต่ละกลุ่ม

เครื่องมือ - จากการใช้เทคนิคเดลฟาย เครื่องมือประกอบด้วย ๑) แบบสัมภาษณ์ ๒) แบบสอบถาม

การวิเคราะห์ข้อมูล ๑) หาค่ามัธยฐาน ๒) หาค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ ๓) หาค่าระดับค่าฉันทามติของข้อมูล

ผลลัพธ์ที่ได้ - สภาพปัญหาและรูปแบบของการจัดศูนย์การเรียนรู้ของโรงเรียนวิถีพุทธ

ระยะที่ ๒ พัฒนารูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ มี ๒ ขั้นตอน ดังนี้ (๑) ยกร่างรูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้สำหรับโรงเรียนวิถีพุทธโดยผู้วิจัย (๒) พัฒนารูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ โดยสนทนากลุ่ม (Focus Group)

ขั้นตอนที่ (๑) ยกร่างรูปแบบการพัฒนา
ศูนย์การเรียนรู้สำหรับโรงเรียนวิถิพุทธโดยผู้วิจัย
วิธีดำเนินการวิจัย-ยกร่างรูปแบบการ
พัฒนาศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถิพุทธ (ฉบับที่ ๑)
แหล่งข้อมูล - ผลลัพธ์จากวัตถุ ประสงค์
ข้อที่ ๑

เครื่องมือ - แบบศึกษาเอกสาร
(Document Study)

การวิเคราะห์ข้อมูล - การวิเคราะห์
เนื้อหา Content Analysis

ผลลัพธ์ที่ได้ - ร่างรูปแบบการพัฒนาศูนย์
การเรียนรู้โรงเรียนวิถิพุทธ (ฉบับร่างที่ ๑)

ขั้นตอนที่ (๒) พัฒนารูปแบบการพัฒนา
ศูนย์การเรียนรู้ โดยสนทนากลุ่ม (Focus
Group)

แหล่งข้อมูล - โดยผู้ทรงคุณวุฒิ
ผู้เกี่ยวข้องกับโรงเรียนวิถิพุทธ จำนวน ๑๐ รูป/
คน เลือกแบบเฉพาะเจาะจงกำหนดเกณฑ์การ
เลือก (Purposive Simple)

เครื่องมือ - ร่างรูปแบบการพัฒนาศูนย์
การเรียนรู้โรงเรียนวิถิพุทธ (ฉบับร่างที่ ๑)

การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์เนื้อหา
Content Analysis

ผลลัพธ์ที่ได้ - รูปแบบการพัฒนาศูนย์การ
เรียนรู้โรงเรียนวิถิพุทธ (ฉบับร่างที่ ๒)

ระยะที่ ๓ นำเสนอ รูปแบบการพัฒนา
ศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถิพุทธ ตามลำดับ มี ๒
ขั้นตอน ดังนี้ (๑) ตรวจสอบโดยการแจก
แบบสอบถามยืนยันความเหมาะสม (๒)
ปรับปรุง แก้ไข นำเสนอ

ขั้นตอนที่ (๑) แจกแบบสอบถามเพื่อ
ยืนยันความเหมาะสม

แหล่งข้อมูล - โดยผู้ให้ข้อมูลเป็น
ผู้อำนวยการจำนวน ๓๙๔ คน จากจำนวน
ประชากร ผู้อำนวยการโรงเรียนวิถิพุทธทั่ว

ประเทศ จำนวน ๒๒,๔๐๗ โรงเรียน จากการใช้
ค่าของตารางของ Taro Yamane

เครื่องมือ - แบบสอบถามที่ได้จาก
รูปแบบศูนย์การเรียนรู้สำหรับโรงเรียนวิถิพุทธ
(ฉบับร่างที่ ๒)

การวิเคราะห์ข้อมูล หาค่า ๑) หาค่าร้อยละ
๒) ความถี่ ๓) ค่าเฉลี่ย ๔) ค่า S.D.

ผลลัพธ์ที่ได้ - รูปแบบการพัฒนาศูนย์การ
เรียนรู้โรงเรียนวิถิพุทธ (ฉบับร่างที่ ๓)

ขั้นตอนที่ (๒) ขั้นตอนการปรับปรุง แก้ไข
นำเสนอ

แหล่งข้อมูล - อาจารย์ประธานที่ปรึกษา
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม และผู้วิจัย

เครื่องมือ - แบบศึกษาเอกสาร
(Document Study)

การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์เนื้อหา
Content Analysis

ผลลัพธ์ที่ได้ - รูปแบบการพัฒนาศูนย์การ
เรียนรู้โรงเรียนวิถิพุทธ (ฉบับสมบูรณ์)

สรุปผลการวิจัย

๑. สภาพปัจจุบันของโรงเรียนวิถิพุทธ
และศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถิพุทธ ๑) โรงเรียน
วิถิพุทธปัจจุบันดำเนินการโดยส่วนวางแผนและ
พัฒนาการอบรม สถาบันวิปัสสนาธุระ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ร่วมกับสำนักพัฒนานวัตกรรม สำนักงาน
คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีโรงเรียน
วิถิพุทธอยู่ ๓ ระดับ คือ โรงเรียนวิถิพุทธทั่วไป,
โรงเรียนวิถิพุทธชั้นนำ, และโรงเรียนวิถิพุทธ
พระราชทาน ดำเนินกิจกรรมภายในโรงเรียน
ตามอัตลักษณ์ ๒๙ ประการสู่ความเป็นโรงเรียน
วิถิพุทธ มี ๕ ด้าน คือ ด้านกายภาพ, ด้านการ
เรียนการสอน, ด้านพฤติกรรมครูและนักเรียน,
ด้านส่งเสริมวิถิพุทธและด้านกิจกรรมประจำวัน
พระ ส่วนศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถิพุทธ

ปัจจุบัน อยู่ในขั้นตอนการวิจัย จะนำเสนอต่อไป

๒) สภาพปัญหาของการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธและศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ สรุปได้ว่า สภาพปัญหาในโรงเรียนวิถีพุทธมี ๘ ด้าน คือ

- ๑) ด้านการบริหาร
- ๒) ด้านนักเรียน
- ๓) ด้านครู
- ๔) ด้านผู้บริหารโรงเรียน
- ๕) ด้านผู้ปกครอง
- ๖) ด้านอาคารสถานที่
- ๗) ด้านการจัดการกิจกรรม
- ๘) ด้านเครือข่ายโรงเรียนวิถีพุทธ

จากการวิจัยด้วยเทคนิคเดลฟาย ใช้เครื่องมือแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถาม ในครั้งนี้ สามารถสรุปเป็นรูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ อธิบายได้ดังนี้

(๑) ศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ ควรจะประกอบไปด้วยอะไรบ้าง อย่างไร

รูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้วิถีพุทธนี้ สามารถแยกตามประเภทของศูนย์การเรียนรู้เป็น ๕ ด้านนี้ ในศูนย์การเรียนรู้ควรประกอบไปด้วย ๑) ด้านการบริหาร ๒) ด้านอาคารสถานที่ ๓) แหล่งเรียนรู้ ๔) การบริการ ๕) เครือข่ายการเรียนรู้

(๒) รูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ เป็นอย่างไร

รูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้วิถีพุทธนี้ สามารถแยกตามประเภทของศูนย์การเรียนรู้เป็น ๕ ด้านนี้ ในศูนย์การเรียนรู้ควรมีรูปแบบการพัฒนา ดังนี้ ๑) การพัฒนาการบริหาร ๒) การพัฒนาด้านอาคารสถานที่ ๓) การพัฒนาด้านแหล่งเรียนรู้ ๔) การพัฒนาด้านบริการ ๕) การพัฒนาด้านเครือข่าย

๒. รูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ ประกอบด้วยส่วนสำคัญ ๓ ส่วนคือ คือ ส่วนนำ กระบวนการ และการนำไปใช้ มีรายละเอียด อธิบายได้ดังนี้

๑. ส่วนนำ ประกอบด้วย ห ล ก ก าร วัตถุประสงค์ สภาพแวดล้อม ตัวชี้วัดศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ

๒. กระบวนการ ประกอบด้วย ได้แก่ องค์ประกอบของศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ การดำเนินงานศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ การพัฒนาศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ กิจกรรมพัฒนาศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ

๓. การนำรูปแบบไปใช้ ประกอบด้วย การเตรียมการดำเนินงาน การนำไปใช้ การติดตามและประเมินผล มีรายละเอียดต่อไปนี้

ส่วนที่ ๑ ส่วนนำ ศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ

๑.๑ หลักการศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ ๑) เป็นสถานที่ที่เป็นศูนย์กลางการจัดการศึกษาด้านโรงเรียนวิถีพุทธ เพื่อการเรียนรู้ และเป็นแหล่งรวมของความรู้ ๒) รวบรวมวัสดุอุปกรณ์เพื่อให้บุคคล สามารถเข้าไปฝึกอบรม ทำงานและเรียนรู้ด้านโรงเรียนวิถีพุทธ ๓) เป็นศูนย์กลางแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ๔) มีการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ทันกับการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ ๕) เป็นต้นแบบ ศึกษาดูงานได้ ๖) เป็นแม่ข่ายขยายผลสร้างเครือข่ายได้ เป็นพี่เลี้ยงให้แก่สถานศึกษาทั่วไปที่ต้องการพัฒนาตนเองเป็นศูนย์ประสานงาน ๗) ให้คำปรึกษาด้านโรงเรียนวิถีพุทธระหว่างสถานศึกษา, ชุมชนกับแหล่งวิทยาการความรู้กลุ่มเป้าหมาย ๘) เป็นสถานที่ที่มีความตระหนักเห็นความสำคัญของการเป็นศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ

๑.๒ วัตถุประสงค์ศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ ๑) เป็นศูนย์กลางการจัดการศึกษาเพื่อการเรียนรู้สำหรับผู้สนใจ โรงเรียนวิถีพุทธ ๒) เป็นสถานที่สร้างโอกาสในการเรียนรู้ในเรื่องโรงเรียนวิถีพุทธ ๓) เป็นแหล่งเรียนรู้ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของศูนย์เรียนด้านโรงเรียนวิถีพุทธ ๔) เป็นแหล่งรวมของความรู้ รวบรวมวัสดุอุปกรณ์เพื่อให้บุคคลสามารถเข้าไปฝึกอบรม ทำงานและเรียนรู้ได้ โดยที่สามารถศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง ๕)

เป็นศูนย์กลางแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เปิดโอกาสให้บุคคลเข้าไปหาความรู้ได้ตลอดเวลา ๖) เป็นสถานที่จัดกิจกรรมด้านโรงเรียนวิถีพุทธอย่างต่อเนื่อง ทันกับการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์และเป็นศูนย์แหล่งเรียนรู้ธรรมศึกษาชั้นตรี โท เอก ประจำตำบลหรือประจำอำเภอ ๗) เป็นต้นแบบในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนโดยเน้น “ให้ผู้เรียนมีความรู้ควบคู่คุณธรรม” สามารถศึกษาดูงานได้ ๘) เป็นแม่ข่ายขยายผลสร้างเครือข่ายด้านโรงเรียนวิถีพุทธและเป็นพี่เลี้ยงให้แก่สถานศึกษาทั่วไปที่ต้องการพัฒนาตนเองเป็นศูนย์ประสานงานและให้คำปรึกษาระหว่างชุมชนกับแหล่งวิทยาการความรู้กลุ่มเป้าหมายได้ ๙) เป็นสถานที่ที่มีความตระหนักเห็นความสำคัญของการเป็นศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ

๑.๓ สภาพแวดล้อมศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ ๑) บ่งบอกถึงความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ ๒) ยึดหลักความสะอาด (ศีล) ๓) มีความสงบ (สมาธิ) ร่มเย็น ร่มรื่น เรียบง่าย ใกล้ชิดธรรมชาติ ๔) เป็นแหล่งเสริมสว่าง (ปัญญา) ๕) เป็นการจัดสภาพแวดล้อมภายในโรงเรียนให้ ปราศจากยาเสพติด อบายมุข สิ่งมอมเมาทุกชนิด ๖) ประดิษฐานพระพุทธรูปประจำโรงเรียน และประจำห้องเรียน ๗) จัดสถานที่เป็นแหล่งเรียนรู้ มีป้ายศาสนสุภาษิต ป้ายพระบรมราชาบาท ป้ายนิเทศ ป้ายคติธรรม ป้ายคำขวัญและกิจกรรมที่สร้างสรรค์ ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและควรมีรูปภาพพระอริยสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ เช่น หลวงปู่มั่น หลวงปู่ชา หลวงปู่เทศก์ หลวงปู่ขาว เป็นต้น เพื่อเป็นสื่อการเรียนการสอนให้นักเรียนสามารถปฏิบัติตนตามได้อย่างถูกต้อง

๑.๔ ตัวชี้วัดศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ ๑) องค์กรประกอบของความรู้และทักษะนั้นๆ ต้องมีคุณค่าและคุณธรรม ๒) ต้องทันสมัย

ใส่ความเป็นสากล, ศตวรรษที่ ๒๑, อาเซียน ๓) เป็น Active Learning การเรียนรู้แบบลงมือทำ ๔) มีตัวชี้วัดในศูนย์ในระดับต่างๆ เช่นระดับโรงเรียน ระดับกลุ่มเครือข่าย หรือวาระระดับภาค ระดับประเทศ ๕) ให้มีตัวชี้วัดที่แตกต่างกันไปให้เห็นความแตกต่างแต่ละระดับ ๖) บ่งบอกองค์ความรู้ประเภทไหนบ้างของศูนย์ องค์กรความรู้ ประเภทหลักธรรมของพระพุทธเจ้า องค์กรความรู้ ประเภทไตรสิกขา องค์กรความรู้ประเภทกิน-อยู่-ดู-ฟังเป็น ๗) ควรมีตัวชี้วัดด้านสมาธิ แบบสติ แบบ Mindfulness แบบการนั่งสมาธิ ๘) มีตัวชี้วัดชัดเจน[บ่งบอกว่ามีผู้มารับความรู้ เก็บสถิติ ผู้มาเยี่ยม ในรอบเดือน รอบปี ๙) ให้มีตัวชี้วัดที่เป็นจุดเด่นของโรงเรียนวิถีพุทธ พระราชทาน ๑๐) มีตัวชี้วัดที่เหมาะสม จับต้องได้ เป็นรูปธรรม ๑๑) มีตัวชี้วัดสำหรับการประกวดในส่วนของศูนย์การเรียนรู้ว่ามีระดับใด ระดับโรงเรียน ระดับเขต ระดับจังหวัด ระดับภาค ระดับประเทศ เป็นต้น

ส่วนที่ ๒ กระบวนการบริหารศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ

๒.๑ องค์กรประกอบของศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธมี ๕ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านการบริหาร ๒) ด้านอาคารสถานที่ ๓) ด้านแหล่งเรียนรู้ ๔) ด้านงานบริการ ๕) ด้านเครือข่าย

๒.๒ การดำเนินงานศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ โดยส่วนมากโรงเรียนดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธจะใช้หลักการดำเนินงานของเดิมมี ร่วมกับแนวทางการดำเนินงานตามอัตลักษณ์ ๒๙ ประการสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ การดำเนินงานของเดิมมี มี ๔ ขั้นตอน คือ ๑) มีการวางแผน (Plan: P) ๒) ปฏิบัติตามแผน (Do: D) ๓) การตรวจสอบ (Check: C) ๔) แก้ไขปรับปรุง (Action : A)

๒.๓ การพัฒนาศูนย์การเรียนรู้
โรงเรียนวิถีพุทธ แยกเป็น ๕ ด้าน คือ ๑) การ
พัฒนาด้านบริหาร ๒) การพัฒนาด้านอาคาร
สถานที่ ๓) การพัฒนาด้านแหล่งเรียนรู้ ๔) การ
พัฒนาด้านบริการ ๕) การพัฒนาด้านเครือข่าย

๒.๔ กิจกรรมพัฒนาศูนย์การเรียนรู้
โรงเรียนวิถีพุทธ ในแต่ละด้าน แบ่งตาม
องค์ประกอบของศูนย์การเรียนรู้โรงเรียน ๕
ด้าน คือ ๑) กิจกรรมพัฒนาคนดีต้นแบบศูนย์
เป็นกิจกรรมพัฒนาด้านการบริหาร ๒) กิจกรรม
อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามแนววิถีพุทธ เป็น
กิจกรรมพัฒนาด้านอาคารสถานที่ ๓) กิจกรรม
ส่งเสริมการจัดแหล่งเรียนรู้ในศูนย์การเรียนรู้
ตามอัสยาชัย เป็นกิจกรรมพัฒนาด้านแหล่ง
เรียนรู้ ๔) กิจกรรมประหยัดออมถนอมใช้ เป็น
กิจกรรมพัฒนาด้านงานบริการ ๕) กิจกรรม
อบรมเชิงปฏิบัติการครูผู้รับผิดชอบโครงการ
เสริมสร้างคุณธรรมในโรงเรียนวิถีพุทธ เป็น
กิจกรรมพัฒนาด้านเครือข่ายสำหรับกิจกรรม
อื่นๆ ให้แต่ละศูนย์ดำเนินการเพิ่มเติมตามความ
เหมาะสม

ส่วนที่ ๓ การนำรูปแบบการพัฒนา
ศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธไปใช้

๓.๑ การเตรียมการ การพัฒนาศูนย์
การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธจะประสบผลสำเร็จ
และมีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใดนั้น
ย่อมขึ้นอยู่กับ การเตรียมการที่ดีเป็นสำคัญ ใน
ขั้นตอนของการเตรียมการนั้น จัดว่าเป็นหัวใจ
ของรูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้โรงเรียน
วิถีพุทธอย่างมากในการเตรียมการนำไปใช้

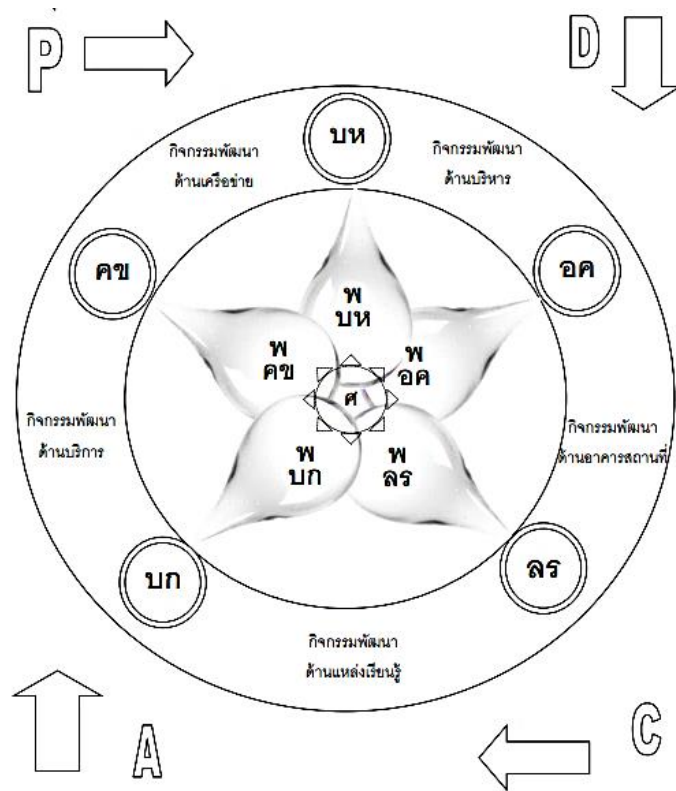
๓.๒ การนำไปใช้ การนำผลงานวิจัย
รูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถี
พุทธ ไปใช้ประโยชน์ คือ การนำไปใช้ประโยชน์
ตามวัตถุประสงค์ที่ระบุไว้ในโครงการ/
โครงการวิจัย และรายงานการวิจัยอย่างถูกต้อง

สามารถนำไปสู่การแก้ปัญหาได้อย่างเป็น
รูปธรรมกับกลุ่มเป้าหมาย โดยมีหลักฐานปรากฏ
อย่างชัดเจนถึงการนำไปใช้ จนก่อให้เกิด
ประโยชน์ได้จริงตามวัตถุประสงค์ และได้การ
รับรองการใช้ประโยชน์จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๓.๓ การติดตามและประเมินผล คือ
การติดตาม (Monitoring) เป็นการเก็บรวบรวม
ข้อมูลที่แสดงให้เห็นว่า ได้มีการดำเนินการใน
ขั้นตอนต่าง ๆ ของโครงการที่กำหนดได้อย่างไร
ข้อมูลที่ได้นี้จะนำมาประกอบเป็นเครื่องมือ
ควบคุม กำกับ การดำเนินงานในขณะปฏิบัติ
โครงการโดยตรง ทั้งในด้านปัจจัย (Input) ด้าน
กระบวนการดำเนินงาน (Process) และด้าน
ผลผลิต (Output) สำหรับการประเมินผล
(Evaluation) มีขอบข่ายกว้างขวาง ขึ้นอยู่ว่าจะ
ประเมินในขั้นตอนใดของโครงการ เช่น ก่อนเริ่ม
โครงการ ขณะดำเนินโครงการซึ่งอาจดำเนินการ
เป็นช่วง เป็นระยะต่างๆ เช่น ทุก ๓ เดือน ทุก ๖
เดือน ทุกปี ประเมินเมื่อโครงการดำเนินงานไป
ระยะครึ่งโครงการ เป็นต้น หรือเป็นการ
ประเมินผลเมื่อโครงการดำเนินการเสร็จสิ้นแล้ว

๓. ผลการนำเสนอ พบว่า ค่าความ
เหมาะสมของรูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้
โรงเรียนวิถีพุทธโดยภาพรวม จากผลการ
วิเคราะห์ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
พบว่ามีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก เมื่อ
พิจารณาในแต่ละหัวข้อ พบว่า ส่วนกระบวนการ
องค์ประกอบด้านอาคารสถานที่ มีความ
เหมาะสมมากที่สุด รองลงมา ส่วนการนำ
รูปแบบไปใช้ มีค่าความเหมาะสมเป็นลำดับที่ ๒
และส่วนกระบวนการด้านกิจกรรม มีความ
เหมาะสมเป็นลำดับที่ ๓

สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยได้ตั้ง
แสดงในภาพ

ภาพรูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ

จากแผนภาพรูปแบบการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ ประกอบไปด้วยกิจกรรมสำหรับองค์ประกอบที่ ๑ (บท) ด้านการบริหาร กิจกรรมพัฒนาคนดีต้นแบบศูนย์ เป็นกิจกรรมพัฒนาด้านการบริหาร กิจกรรมสำหรับองค์ประกอบที่ ๒ (อค) ด้านอาคารสถานที่ กิจกรรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามแนววิถีพุทธ เป็นกิจกรรมพัฒนาด้านอาคารสถานที่ กิจกรรมสำหรับองค์ประกอบที่ ๓ (ลก) ด้านแหล่งเรียนรู้ กิจกรรมส่งเสริมการจัดแหล่งเรียนรู้ในศูนย์การเรียนรู้ตามอัธยาศัย เป็นกิจกรรมพัฒนาด้านแหล่งเรียนรู้ กิจกรรมสำหรับองค์ประกอบที่ ๔ (ปค) ด้านการบริการ กิจกรรม ประหยัดออม ถนอมใช้ เป็นกิจกรรมพัฒนาด้านงานบริการ กิจกรรมสำหรับองค์ประกอบที่ ๕ (คช) ด้านเครื่องใช้ กิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการครู

ผู้รับผิดชอบโครงการเสริมสร้างคุณธรรมในโรงเรียนวิถีพุทธ เป็นกิจกรรมพัฒนาด้านเครื่องใช้ ศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธนี้ ดำเนินการ ด้วยวงจรเดมมิ่ง P = Plan, D = Do, C = Check, A = Action เพื่อขับเคลื่อนศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ จำแนกเป็นกระบวนการได้ ๔ ส่วน ดังนี้

๑. ส่วน C= Composition องค์ประกอบของศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธมี ๕ ด้าน คือ ๑) ด้านการบริหาร ๒) ด้านอาคารสถานที่ ๓) ด้านแหล่งเรียนรู้ ๔) ด้านการบริการ ๕) ด้านเครื่องใช้

๒. ส่วน O= Operations การดำเนินงานศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ โดยส่วนมากโรงเรียนดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธจะใช้หลักการดำเนินงานของเดมมิ่ง ร่วมกับ

แนวทางการดำเนินงานตามอัตลักษณ์ ๒๙ ประการสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ การดำเนินงานของเดิมมี ๔ ขั้นตอน คือ ๑) มีการวางแผน (Plan : P) ๒ การปฏิบัติตามแผน (Do : D) ๓) การตรวจสอบ (Check : C) ๔) การแก้ไขปรับปรุง (Action : A)

๓ ส่วน D= Development การพัฒนา ศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ แยกเป็น ๕ ด้าน คือ ๑) การพัฒนาการบริหาร ๒) การพัฒนา ด้านอาคารสถานที่ ๓) การพัฒนาด้านแหล่งเรียนรู้ ๔) การพัฒนาด้านบริการ ๕) การพัฒนา ด้านเครือข่าย

๔ ส่วน A= Activities กิจกรรมศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ

สำหรับศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ เมื่อมีการดำเนินการบริหารและพัฒนาขึ้นมา จนเป็นที่ประจักษ์ต่อโรงเรียนอื่นๆ หรือหน่วยงานต่างๆ สนใจที่จะมาศึกษาดูงาน กิจกรรมของศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธนี้ ผู้วิจัยได้ออกแบบกิจกรรมเป็นตัวอย่างสำหรับพัฒนาองค์ประกอบของศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ แบ่งตามองค์ประกอบของศูนย์การเรียนรู้โรงเรียน ๕ ด้าน คือ ๑) กิจกรรมพัฒนาคนดีต้นแบบศูนย์ เป็นกิจกรรมพัฒนาด้านการบริหาร ๒) กิจกรรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามแนววิถีพุทธ เป็นกิจกรรมพัฒนาด้านอาคารสถานที่ ๓) กิจกรรมส่งเสริมการจัดแหล่งเรียนรู้ในศูนย์การเรียนรู้ตามอัธยาศัย เป็นกิจกรรมพัฒนาด้านแหล่งเรียนรู้ ๔) กิจกรรม ประหยัดออมถนอมใช้ เป็นกิจกรรมพัฒนาด้านงานบริการ ๕) กิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการครูผู้รับผิดชอบโครงการเสริมสร้างคุณธรรมในโรงเรียนวิถีพุทธ เป็นกิจกรรมพัฒนาด้านเครือข่ายสำหรับกิจกรรมอื่นๆ ให้แต่ละศูนย์ ดำเนินการเพิ่มเติมตามความเหมาะสม

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยพบประเด็นสำคัญที่จะสามารถนำมาอภิปรายผลการวิจัย ดังนี้

โรงเรียนวิถีพุทธทั่วประเทศในปัจจุบันมีทั้งสิ้น ๒๒,๔๐๗ โรงเรียน (ข้อมูลจากเว็บไซต์โรงเรียนวิถีพุทธ www.vitheeбуд्धा.com เดือนกันยายน ๒๕๖๐) แบ่งเป็นโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทาน ๖๑ โรงเรียน โรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ ๘๖๔ โรงเรียน ที่เหลือ อีก ๒๑,๔๘๒ โรงเรียนเป็นโรงเรียนวิถีพุทธทั่วไป โดยโรงเรียนวิถีพุทธทั้ง ๓ ระดับ ดำเนินการโดยส่วนวางแผนและพัฒนาการอบรม สถาบันวิปัสสนาธุระ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ร่วมกับสำนักพัฒนานวัตกรรม สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดำเนินกิจกรรมภายในโรงเรียนตามอัตลักษณ์ ๒๙ ประการสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ มี ๕ ด้าน คือ ด้านกายภาพ, ด้านการเรียนการสอน ด้านพฤติกรรมครูและนักเรียน ด้านส่งเสริมวิถีพุทธ และด้านกิจกรรมประจำวันพระ และโรงเรียนที่เป็นโรงเรียนวิถีพุทธพระราชทานก็มีความพร้อมที่จะเป็นศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธต่อไป แต่โรงเรียนเหล่านี้พบว่า สภาพปัญหาของการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธนั้น ๑) ขาดระบบการวางแผนหรือโครงสร้างการบริหาร ๒) ขาดการมีส่วนร่วมในการบริหารการปกครอง ทั้งในโรงเรียนและชุมชน ๓) ขาดความร่วมมือของบุคลากร ๔) ขาดแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน ทำให้การดำเนินงานล่าช้า ๕) ผู้บริหารขาดแรงผลักดันให้ในสถานศึกษามีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ๖) งบประมาณไม่พอสำหรับการดำเนินงาน ๗) ขาดความรู้ด้านเทคโนโลยี ๘) หน่วยงานระดับสูงมีข้อจำกัดในการให้การสนับสนุน ๙) การมีระเบียบวินัยของนักเรียน ๑๐) คณะครูยังไม่สามารถเป็นตัวอย่างให้กับเด็กนักเรียนและชุมชนได้ ๑๑) ผู้ปกครองให้ความ

ร่วมมือกับสถานศึกษาบ่อย ที่สำคัญบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ผู้นำชุมชน รวมถึง ๑๓) ผู้เกี่ยวข้องอีกหลายส่วนยังขาดความเข้าใจในเรื่องโรงเรียนวิถีพุทธอย่างแท้จริง ทั้งนี้ อาจจะเป็นเพราะผู้บริหารและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกส่วนในด้านโรงเรียนวิถีพุทธของสถานศึกษา ยังขาดความเข้าใจอย่างแท้จริงในการดำเนินงานของความเป็นวิถีพุทธรวมถึงในด้านการบริหารสถานศึกษาไปสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ สอดคล้องกับงานวิจัยของกัมปนาท ศรีสุนทร (๒๕๕๐) ที่พบว่า สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นนั้น ผู้ปกครองและชุมชนไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนในการจัดการศึกษาไม่เห็นความสำคัญของการศึกษาที่มีต่อการดำรงชีวิต ไม่เห็นความสำคัญของการให้ความร่วมมือแก่ ทางโรงเรียน บุคลากรขาดความรู้ขาดทักษะและขาดประสบการณ์ รวมถึงงานวิจัยของ อชิรญาณ ยันตพร (๒๕๕๒) กล่าวไว้ว่า ปัญหาที่พบคือการขาดเอกสารทางวิชาการต่างๆ ที่ได้จัดทำโดยการประมวลความรู้จากผู้รู้หรือปราชญ์ชุมชนอย่างเป็นระบบ ขาดการระบบนิทรรศการที่สร้างความน่าสนใจ ศูนย์ยังไม่มีกิจกรรมประชาสัมพันธ์ เพื่อให้บุคคลภายนอกมาใช้บริการอย่างเพียงพอ การขาดระบบอินเทอร์เน็ต รวมถึงการขาดระบบการประเมินผลงาน ศูนย์ควรมีแนวทางในการพัฒนา คือการสร้าง เอกสารความรู้ โดยร่วมมือกับสถาบันการศึกษาในท้องถิ่น ควรมีระบบการจัดนิทรรศการที่น่าสนใจ การเพิ่มช่องในทางการประชาสัมพันธ์ พื้นที่แสดงกิจกรรม รวมถึง ยังกล่าวอีกว่าควรมีการรณรงค์ให้ประชาชนในพื้นที่มาใช้ประโยชน์จากศูนย์ การสร้างเครือข่าย ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนและการพัฒนา ระบบการประเมินผลการดำเนินงานของศูนย์ นอกจากนี้รูปแบบการพัฒนาศูนย์ ในด้านสิ่งแวดล้อม ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของจิรวาสส์ เรือนพันธ์

(๒๕๕๐) ที่กล่าวไว้ว่า แหล่งเรียนรู้ที่สามารถนำมาใช้ประกอบการเรียนการสอน วิชาชีววิทยา เรื่องความหลากหลายได้ นอกจากนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของทศพิศ แป้นดวงเนตร (๒๕๕๔) ที่กล่าวว่า รูปแบบการถ่ายทอดองค์ความรู้ โดยใช้ ๑) ห้อง จัดแสดงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ๒) วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน ๓) ควรมีมีคฤหะศกชุมชนให้ความรู้และ ป้ายสื่อความหมายประจำตามจุดต่างๆ และ ๔) กิจกรรมที่ให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วม แนวทางการจัดการศูนย์ การเรียนรู้ชุมชน พบว่าชุมชนต้องจัดการด้านต่างๆ โดยชุมชนและวิสัยทัศน์ของผู้นำในด้านระบบสารสนเทศ สอดคล้องกับงานวิจัยของรุ่งรัตน์ จินะเสน (๒๕๕๐) ที่กล่าวว่า ระบบสารสนเทศเป็นระบบที่พัฒนาขึ้นเพื่อสร้างฐานข้อมูลสำหรับสืบค้นและให้บริการ ซึ่งจะช่วยให้เพิ่มประสิทธิภาพการทำงานของศูนย์การเรียนรู้และช่วยให้ผู้ใช้บริการสามารถเข้าถึง สารสนเทศได้สะดวกและรวดเร็วมากยิ่งขึ้น อีกทั้งผู้บริหารก็จะได้รับข้อมูลสารสนเทศที่เป็นประโยชน์ต่อการบริหารจัดการศูนย์การเรียนรู้ด้วยตัวเองในอนาคต หากจะดูด้านกิจกรรมแล้ว จะสอดคล้องกับงานวิจัยของณัฐพล สียงพิบูลย์ (๒๕๕๒) ที่กล่าวไว้ว่า รูปแบบของกิจกรรมที่เกิดขึ้นจะแตกต่างกันไปตามประเภทของผู้ใช้งานทั้ง ๕ กลุ่ม คือ ผู้เรียน ผู้สอน ผู้ดูแลสถานที่ ผู้ติดตาม และบุคคลทั่วไป ด้านสถานที่การจัดศูนย์การเรียนรู้ในงานวิจัยงานเดิมว่า สถานที่ตั้งที่มีความเหมาะสมสำหรับศูนย์การเรียนรู้ชุมชน คือ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่ตั้งอยู่ในแหล่งชุมชนมีพื้นที่ที่เป็น ของตนเอง รองลงไป คือ ตั้งรวมอยู่ในบริเวณพื้นที่ของโรงเรียน และตั้งรวมอยู่ในบริเวณพื้นที่ของวัดได้ และ กล่าวอีกว่า การจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อเป็นการเพิ่มบทบาทการมีอยู่ของพื้นที่บริเวณนั้น โดยแนวทางดังกล่าวจะต้องคำนึง ควบคู่ไปกับ

หลักการบริหารจัดการทั้งในด้านของการจัดหาคุคลากรในด้านต่างๆ ที่มีความรู้หลากหลาย วัฒนธรรม ยอดธรรมาธิ (๒๕๕๒) ได้กล่าวไว้ในงานวิจัยของตนเอง ที่สอดคล้องกับงานวิจัยของผู้วิจัยนี้ คือ ลักษณะการจัดศูนย์การเรียนรู้ชุมชน มีผู้นำชุมชนและประชาชนเป็นคณะทำงานมีส่วนร่วมทำงาน ในทุกขั้นตอนของการจัดศูนย์การเรียนรู้ชุมชน กับการแนะนำการศึกษา อาชีพชีวิตและสังคม ทำให้ประชาชนในชุมชนมีศูนย์กลางการศึกษาเรียนรู้ตลอดชีวิต และเป็นสถานที่เสริมสร้างโอกาสในการเรียนรู้ ถ่ายทอด แลกเปลี่ยน ประสบการณ์ วิทยาการตลอดจนภูมิปัญญาของชุมชน โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิตของคนในชุมชน เพื่อ ประโยชน์ของประชาชนในชุมชนอย่างแท้จริง” สำหรับด้านการศึกษาสภาพการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ก่อนดำเนินกิจกรรมศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธนี้ สอดคล้องกับสุชา ตีอินแปลง (๒๕๕๐: ๑) ที่กล่าวถึงหลักการของกระทรวงศึกษาธิการ ๕ ด้าน คือ ๑) ด้านการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ ๒) ด้านการจัดวิถีพุทธสู่การเรียนรู้ ๓) ด้านกิจกรรม ๔) ด้านการพัฒนาบุคลากร ปฏิบัติตนเป็นกัลยาณมิตรที่ดีต่อกัน ๕) ด้านการเกื้อกูลสัมพันธ์โรงเรียนวิถีพุทธและชุมชน ซึ่งพบว่า สอดคล้องกับวิไลวิทย์ ประเสริฐกุล (๒๕๔๙: ๑) ที่ได้พบปัญหาการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธว่ามีใน ๓ ด้าน ๑) ด้านการเตรียมการ ๒) ด้านการดำเนินการจัดสภาพ ๓) ด้านการดำเนินการพัฒนาบุคลากรตามระบบไตรสิกขา จากผลของงานวิจัยเกี่ยวกับศูนย์การเรียนรู้ ซึ่งผู้วิจัยสรุปได้ว่า ศูนย์การเรียนรู้สามารถจัดขึ้นได้ทั้งภาครัฐ และชุมชน โดยชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการริเริ่มพัฒนา มีส่วนร่วมในการวางแผนในการพัฒนา มีส่วนร่วมในการ ประเมินการพัฒนา มีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ จากการพัฒนาและมีส่วนร่วมใน

การประเมินผลการพัฒนา ศูนย์การเรียนรู้ด้วย โดยศูนย์การเรียนรู้ได้รับคำแนะนำและการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานภาครัฐ เป็นการร่วมมือกันทำงาน ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมแก้ปัญหา ร่วมปฏิบัติและร่วมรับผลประโยชน์ โดยหน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุนต้องไม่ชี้หน้าหรือสั่งการ ซึ่งสามารถใช้แหล่งการเรียนรู้ในชุมชนเพื่อจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ความหลากหลายของสิ่งมีชีวิตอีกด้วย โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิตของคนในชุมชนให้ตรงสภาพการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ

ข้อเสนอแนะ

๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ภาครัฐ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการดังนี้ ควรชี้แจง/จัดอบรม/ปฏิบัติให้กับบุคลากรภายในโรงเรียนประชุมชนระดมความคิดกำหนดเป็นนโยบายที่ยั่งยืน ควรจัดทำแผนปฏิบัติการ วางแผนการปฏิบัติเพิ่มขึ้น ควรบรรจุลงในหลักการศึกษานโยบายและนำเข้าสู่ นโยบายระดับชาติ ควรจัดกิจกรรมเชิงพุทธให้อย่างต่อเนื่อง ควรส่งเสริมทุกโรงเรียนเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ ควรชี้แจงบุคลากรในโรงเรียน และชุมชนให้มีความเข้าใจตรงกัน ควรบรรจุแผนงานโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ ควรมีการพัฒนาหลักสูตรกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ควรปรับให้เข้ากับหลักสูตร ๕๑ และคุณธรรม ๑๒ ประการ และควรมีการอบรมพัฒนาบุคลากรในโรงเรียนวิถีพุทธขึ้นอย่างต่อเนื่อง

๒. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการวิจัยในประเด็นที่สำคัญดังนี้ ๑) ระเบียบวิธีในการดำเนินงานศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ ๒) การบริหารศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธด้วยระบบ ๕ M (Money Man Materials Management Meditation) ๓) การเปรียบเทียบ มรรค ๘ และ ระบบ ๔ M ใน

- การบริหารศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ ๔) การสร้างตัวชี้วัดศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ ๕) ศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธที่น่าสนใจสำหรับวัยรุ่นไทย ๖) แนวทางการดำเนินงานศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธในต่างประเทศ ๗) ศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธที่เหมาะสมกับการพัฒนาต่อยุคเทคโนโลยีสมัยใหม่ ๘) ศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธในมุมมองของคณะสงฆ์ไทย

บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ. (๒๕๔๖). **แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.).
- กลุ่มสาระสนเทศ, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐). **ข้อมูลสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาทั่วประเทศ**. แหล่งที่มา https://data.bopp-obec.info/emis/area_school.php.
- กัมปนาท ศรีสุนทร. (๒๕๕๐). **การพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเรียนรู้ : ศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียน ชุมชนบ้านโพธิ์สองห้องวิทยา อำเภอลำดวน จังหวัดมหาสารคาม**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- จิรวาสส์ เรือนพันธ์. (๒๕๕๐). **การใช้แหล่งการเรียนรู้ในชุมชนเพื่อจัดกิจกรรมการเรียนรู้วิชาชีววิทยาเรื่องความหลากหลายของสิ่งมีชีวิต**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ณัฐนันท์ ยอดธนะชัย. (๒๕๕๒). **ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน กับการแนะแนวการศึกษา อาชีพชีวิตและสังคม**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ณัฐพล สียงพิบูล. (๒๕๕๒). **ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่มีความยืดหยุ่นในการใช้งานพื้นที่ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนเขตพะเยา : แนวทางการออกแบบและบริหารจัดการ**. วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ทศพิธ แป้นดวงเนตร. (๒๕๕๔). **ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวและพัฒนาอาชีพโดยชุมชนชาวจีนยูนนาน บ้านสันติชล ตำบลเวียงใต้ อำเภอลำปาง จังหวัดแม่ฮ่องสอน**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พระฉอน ชยสารโร(ชยสารโรภิกขุ). (๒๕๔๙). **โหลหนึ่งก็ถึง : คุณธรรม ๑๒ ประการ เพื่อความสำเร็จในการศึกษาวิถีพุทธ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ควพรินทร์แมเนจเม้นท์.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). (๒๕๔๗). **การศึกษาเริ่มต้นเมื่อคน กิน อยู่ ดู ฟังเป็น**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อุษาการพิมพ์.
- รุ่งรัตน์ จิณะเสน. (๒๕๕๐). **การพัฒนากระบวนการให้บริการสื่อ ของศูนย์การเรียนรู้ด้วยตัวเอง คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- วิไล วิทย์ประเสริฐกุล. (๒๕๔๙). การศึกษาสภาพและปัญหาการบริหารโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดสำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต. คณะครุศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมเด็จพระพุทธมาจารย์ (เกี่ยว อุปเสณมหาเถระ). (๒๕๔๗). คำกล่าวสัมโมทนียกถา ยุทธศาสตร์การพัฒนาโรงเรียนวิถิพุทธ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อุษาการพิมพ์.
- ส่วนวางแผนและพัฒนาการอบรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐). สถิติโรงเรียนวิถิพุทธ. แหล่งที่มา: <http://www.vitheeбудdha.com>.
- สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา. (๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐). แนวทางดำเนินการ ๒๙ ประการสู่ความเป็นโรงเรียนวิถิพุทธ. แหล่งที่มา: <http://www.vitheeбудdha.com>.
- สุรชาติ อินแสง. (๒๕๕๐). การศึกษาสภาพการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาเลย เขต ๑ : กรณีศึกษาโรงเรียนบ้านตัวน้อย. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- อชิรญาณ์ ยันตพร. (๒๕๕๒). การพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ ชุมชนบางขุนไทร ตำบลบางขุนไทร อำเภอบ้านแหลม จังหวัด เพชรบุรี. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร.